

INSTITUCIONALIZACIJA EVROAZIJSKIH INTEGRACIJA – ŠANGAJSKA ORGANIZACIJA ZA SARADNJU I EVROAZIJSKA EKONOMSKA UNIJA

Autor: LAZAR KARALIĆ

e-mail: lazar.karalic1@gmail.com

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Uvod: Savremeni međunarodni odnosi sve više održavaju prelazak iz unipolarnog ka multi-polarnom poretku u kojem istok, predvođen Kinom i Rusijom, gradi sopstvene institucionalne i geopolitičke mehanizme. U tom kontekstu, Šangajska organizacija za saradnju (ŠOS) i Evroazijska ekonomska unija (EEU) predstavljaju ključne instrumente novog regionalizma i saradnje na prostoru Evroazije.

Cilj: Cilj rada je da se izvrši pregledna analiza uloge ŠOS-a i EEU-a u oblikovanju geopolitike istoka, sa akcentom na njihovu institucionalnu strukturu, stratešku funkciju i uticaj na redefinisane evroazijskog prostora. Pored toga, rad ukratko razmatra osnovne pojmove, nastanak i razvoj međunarodnih organizacija, kao teorijski okvir za razumijevanje analiziranih primjera.

Materijal i metode: Rad se oslanja na sekundarne izvore: akademsku literaturu, zvanične dokumente organizacija, analitičke izvještaje i relevantne naučne radove. Korišćene su metode analize sadržaja, komparativna analiza i sintetički pristup u tumačenju institucionalnih i geopolitičkih aspekata.

Rezultati: Analiza pokazuje da ŠOS igra primarnu ulogu u bezbjednosnoj i političkoj koordinaciji u regionu, dok EEU predstavlja mehanizam ekonomske integracije pod ruskom inicijativom. Obje organizacije imaju značajnu ulogu u jačanju regionalne kohezije i balansiranju uticaja, ali istovremeno predstavljaju kompleksne sisteme koji zahtijevaju kontinuiranu koordinaciju i prilagođavanje među svojim članicama.

Zaključak: ŠOS i EEU predstavljaju institucionalne odraze geopolitičkih ambicija istoka u savremenom svjetskom poretku. Iako ne bez ograničenja, ove organizacije igraju značajnu ulogu u uspostavljanju nove arhitekture moći u Evroaziji i doprinose strateškom pozicioniranju Kine i Rusije kao vodećih aktera u formiranju multipolarnog svijeta.

Ključne riječi: međunarodne organizacije, Evroazija, Šangajska organizacija za saradnju, Evroazijska ekonomska unija, međunarodni odnosi, geopolitika.

UVOD

Nastanak međunarodnih organizacija, kao i proces međunarodnog organizovanja, ideja je koja postoji više vijekova. Prve međunarodne organizacije nastajale su specifično za određene oblasti, dok je prva univerzalna međunarodna organizacija osnovana početkom 20. vijeka.

U ovom radu posebna pažnja posvećena je međunarodnim organizacijama sa prostora istoka, to jest Evroazije, koja predstavlja važno geostrateško područje. Na ovom prostoru egzistiraju ključne države kao što su Ruska Federacija, Narodna Republika Kina, Islamska Republika Iran, Republika Indija, Islamska Republika Pakistan i druge.

Posebno su analizirane dvije istočne međunarodne organizacije: Šangajska organizacija

za saradnju (ŠOS) i Evroazijska ekonomska unija (EEU). ŠOS se fokusira na političko-bezbjednosna pitanja, dok je EEU usmjerena na ekonomske integracije na prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza, uz ambicije za širenje na širi evroazijski prostor.

Cilj rada je da se kroz analizu nastanka, organizacione strukture i geopolitičkih aspekata ovih organizacija prikaže njihova uloga u formiranju novog multipolarnog poretka i regionalne saradnje. U radu će biti obrađeni i politički, pravni i geopolitički konteksti, kao i mogućnosti daljeg razvoja ovih organizacija u bližoj budućnosti.

NASTANAK, DEFINICIJA I VRSTE MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Ideje o stvaranju prvih međunarodnih organizacija vuku korijene sa Bečkog kongresa 1815. godine, kada se organizuju konferencije koje su se ticale uređenja Evrope nakon pada Napoleona. Međutim, prva međunarodna organizacija sa stalnom administracijom koja je osnovana bila je Međunarodna telekomunikaciona unija, 1865. godine, sa sjedište u Ženevi, ali se ona ticala samo jedne oblasti: telekomunikacija (Авпамов & Кпећа, 2008, стр. 169). Ali prva univerzalna međunarodna organizacija koja je osnovana je bila Liga naroda, osnovana nakon Prvog svjetskog rata. S obzirom na to da je Liga naroda bila veoma slabo organizovana, što zbog toga jer su se države teško snalazile u organizaciji, što zbog tadašnjih lidera velikih sila koji su olako shvatali stanje na polju međunarodne politike. Liga naroda se raspala već 1930-ih godina, nakon dvije krize, u Mandžuriji i Etiopiji. Takođe, nemogućnost da se sankcije sprovedu u potpunosti su koštale ovu organizaciju njenog postojanja. Liga naroda nije bila jedina politička organizacija, ali se njen značaj ogleda kroz mehanizme i ovlaštenja koja je imala. I tokom postojanja Lige naroda, ukazivalo se na to da je potrebno da postoji jedno centralno međunarodno tijelo ili organizacija koja bi koordinisala rad između različitih organizacija, ali do tog nije došlo.

Kada se govori o definisanju međunarodnih organizacija, teško je naći pravu definiciju. Dosta autora izvodi svoje definicije međunarodnih organizacija. Osnovna definicija bi bila da međunarodne organizacije predstavljaju formalne, institucionalne oblike međunarodnih odnosa zasnovane na dobroj volji (Авпамов & Кпећа, 2008, стр. 170). Ako govorimo o formalnom vidu, organizacije ovog tipa se osnivaju određenim aktom (osnivačkim ugovorom), kao što su sporazumi ili povelje. Institucionalno se odnosi na osnivanje određenih organa i njihovih ovlaštenja, dok se pod dobrom voljom smatra sloboda države da pristupi nekoj organizaciji, bila ona osnivač ili pristupila naknadno. Bez obzira na različite definicije, sve te definicije imaju osnovne elemente, kao što su institucionalnost, formalnost i ciljeve.

Pored definicije, potrebno je spomenuti i sve elemente međunarodnih organizacija, kao što su subjekt međunarodnog prava (država), međunarodni ugovor, organi međunarodne organizacije, ciljevi djelovanja i statut međunarodne organizacije (Mijović, 2019, str. 110–111).

Potrebno je spomenuti i vrste međunarodnih organizacija. U prvom redu, međunarodne organizacije čije su članice države su tzv. međuvladine organizacije i one su subjekti međunarodnog prava, a pored njih postoje i nevladine međunarodne organizacije. Prve ipak imaju veći značaj, a kada su one u pitanju, mogu se podijeliti na delibrativne i operativne. Po području djelovanja dijele se na univerzalne i regionalne, što zavisi od teritorije na kojoj djeluju, dok se po predmetu djelovanja dijele na opšte i specijalne, po stepenu organizovanja na koordinirajuće i nadnacionalne. Ostali kriterijumi su stepen otvorenosti (otvorene i zatvorene) i po trajnosti tj. stalne i privremene (Mijović, 2019, str. 112).

Posebna vrsta međunarodne organizacije, ako se tako može nazvati, jeste Evropska unija. To je organizacija koja se ne može okarakterisati ni kao konfederacija, već kao jedna vrsta međunarodne nadnacionalne organizacije, iako je čist *sui generis* slučaj. Ona je

prvenstveno unija koja je nastala na ekonomskoj bazi, da bi se postepeno razvila u široku organizaciju, koja obuhvata spoljnu trgovinu, zaštitu životne sredine i sl. Evropska unija danas broji 27 država-članica, ima svoj parlament (kao zakonodavno tijelo), Evropsku komisiju (kao glavno izvršno tijelo), Evropski savjet (politički organ), Evropski sud pravde i Evropsku centralnu banku, kao glavne organe.

Neosporno je da danas postoje razne međunarodne organizacije, od regionalnih međunarodnih organizacija, preko vojnih međunarodnih organizacija. Najpoznatija i najbitnija univerzalna organizacija danas jeste Organizacija ujedinjenih nacija, koje su nastale nakon Drugog svjetskog rata, na temeljima Lige naroda. Organizacija se uspješno pozicionirala kao glavna međunarodna (univerzalna) organizacija, sa uspješnim radom na polju obezbjeđivanja međunarodne bezbjednosti, kao osnovnim ciljem organizacije.

ŠANGAJSKA ORGANIZACIJA ZA SARADNJU

Šangajska organizacija za saradnju – ŠOS (енг. *Shanghai Cooperation Organization*) je međunarodna organizacija osnovana 2001. godine, na prostoru Evroazije, a osnove su je Kina, Rusija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan kao punopravni članovi. Organizacija je 2017. godine dobila dvije nove države-članice: Pakistan i Indiju, dvije velike države, koje su sa nuklearnim potencijalom postale članovi organizacije, dok je Islamska Republika Iran postala punopravni član 2023. godine, a Bjelorusija tokom 2024. godine. Prije ŠOS-a, postojala je tzv. „Šangajska petorka“¹, koja je formirana 1996. godine. Osnova nastanka ŠOS-a 2001. godine je veća politička i ekonomska saradnja država-članica. Organizacija je 2004. godine dobila status posmatrača u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, dok je odnose uspostavila sa Organizacijom ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (ODKB), Zajednicom nezavisnih država (ZND), Asocijacijom nacija Jugoslovenske Azije (ASEAN) i drugih.

Osnovni dokument koji reguliše postojanje ove organizacije jeste Povelja ŠOS-a. Prema Povelji, neki od osnivačkih ciljeva organizacije su jačanje uzajamnog povjerenja, prijateljstva i dobrosusjedstva, razvoj saradnje u održavanju i jačanju mira, bezbjednosti i stabilnosti u regionu, demokratski, pravičan i racionalni politički i ekonomski međunarodni poredak, borba protiv ekstremizma, terorizma i separatizma, kao i druge oblasti kao što su zaštita životne sredine, odbrana, tehnološki razvoj i sl.² Takođe, Povelja reguliše i principe na kojima egzistira organizacija, kao što su uzajamno poštovanje nezavisnosti, teritorijalnog integriteta država-članica i nepovredivosti državnih granica, kao i nemiješanje u unutrašnje poslove drugih država, zabrana korištenja sile u međunarodnim odnosima, kao unilateralnih vojnih poteza. Ostali principi su jednakost među državama, mirno rješavanje sporova, ali i to da ŠOS neće djelovati nasilno prema drugim međunarodnim organizacijama ili državama.³ Ovi principi danas igraju važnu ulogu s obzirom na aktuelna geopolitička dešavanja u svijetu i postepeni ulazak u multipolarni svijet. Ono što se kao osnovna nit provlači kroz navedene ciljeve je zajednički razvoj i saradnja država-članica u brojnim oblastima, kako na bilateralnom tako i na multilateralnom nivou (Поп-Лазих, 2019, стр. 109).

Organizaciona struktura ŠOS-a je takva da je vrhovni organ Savjet šefova država, u koji ulaze svi šefovi država-članica. Savjet predsjednika vlada je organ koji okuplja premijere država-članica, a specifično je što ovakav vid organa nije mnogo prisutan u drugim

1 Sve države-članice – osnivači, osim Uzbekistana.

2 Čl. 1. Povelje Šangajske organizacije za saradnju – ŠOS, dostupan na: https://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/manual/Doc.%20Manual/Listos%20para%20subir/ASIA/SHANGAIORG/charter_shanghai_cooperation_organization.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).

3 Isto, čl. 2.

organizacijama, kao što je Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (ODKB) ili Evroazijska ekonomska unija. Standardni organ kod većine međunarodnih organizacija je i Savjet ministara spoljnih poslova, koji, jasno je, okuplja ministre spoljnih poslova država-članica organizacije. Ostali organizacioni nivoi ŠOS-a su sastanci ministara ili direktora agencija, regionalna antiteroristička struktura i sekretarijat organizacije.⁴ Specifičnost je da sve procedure i poslovanje o radu donosi Vrhovni savjet šefova država. Takođe, Vrhovni savjet može da svojom odlukom uspostavlja i nove organe ili tijela organizacije. Povelja kratko definiše nadležnosti svakog tijela organizacije. Vrhovni savjet je najviši organ i on ima nadležnost da definiše prioritete i glavne oblasti djelovanja organizacije, kao i to da određuje načine komunikacije i djelovanja prema drugim državama i međunarodnim organizacijama. Savjet se sastaje najmanje jednom godišnje, a samit organizuje država koja predsjedava Savjetom za tu godinu.⁵

Savjet predsjednika vlada se sastaje jednom godišnje i obično se razgovori vode po pitanju ekonomije država-članica, ali i svih drugih oblasti. Princip organizovanja samita je isti kao i za Vrhovni savjet. Savjet ministara spoljnih poslova ŠOS-a se sastoji od ministara spoljnih poslova država-članica organizacije, te raspravlja o dešavanjima na polju međunarodne politike i onih koji se tiču same organizacije. Savjet može da izdaje saopštenja u ime ŠOS-a. Praksa je da se Savjet obično sastaje mjesec dana prije Vrhovnog savjeta, dok postoji i procedura za sazivanje vanrednih sastanaka Savjeta, koji mogu da zatraže najmanje dvije države-članice. Savjetom predsjedava ministar države na čijoj teritoriji se održava samit, a ujedno predstavlja organizaciju u međunarodnim odnosima, za te potrebe.⁶

Što se tiče ostalih organa ŠOS-a, kao što su sastanci direktora raznih agencija i sl., oni se sastaju tako što se prvo sastaju radne grupe za određenu oblast, a onda se organizuje glavni sastanak. Što se tiče regionalne antiterorističke strukture, ona se prvenstveno nalazila u Biškeku, glavnom gradu Kirgistanu, ali je premještena u Taškent, Uzbekistan. Ona se bavi terorizmom, ekstremizmom i separatizmom i suzbijanjem istih. Procedure za rad i djelovanje ove strukture se regulišu međunarodnim ugovorom između država-članica.⁷ Pored najviših organa ŠOS-a, bitnu ulogu igra i Sekretarijat organizacije, sa sjedištem u Pekingu (Narodna Republika Kina), što je i zvanično sjedište organizacije.

Na čelu sekretarijata je generalni sekretar (eng. *Secretary General*), kojeg bira Vrhovni savjet ŠOS-a, na prijedlog Savjeta ministara spoljnih poslova. Jednog ili više zamjenika generalnog sekretara postavlja Savjet ministara spoljnih poslova na prijedlog Savjeta nacionalnih koordinatora. Službenici u organizaciji se imenuju na paritetnoj bazi između država-članica. Generalni sekretar, njegovi zamjenici i službenici ne smiju da izvršavaju instrukcije nijedne države-članice, već da djeluju nezavisno od njih.⁸ Prema izloženim klasifikacijama međunarodnih organizacija, Šangajska organizacija za saradnju se može svrstati u regionalnu, opštu i koordinirajuću međuvladinu organizaciju.

Specifičnost ŠOS-a, za razliku od ODKB-a i sličnih organizacija na prostoru Evroazije, ali i u svijetu, jeste ta što u ovoj organizaciji leadersku ulogu podjednako imaju Ruska Federacija i Narodna Republika Kina.⁹ To bi značilo da ove dvije zemlje imaju balansirani način zaštite evroazijskog prostora, posebno ako se uzmu u obzir ciljevi i principi Povelje ŠOS-a. Takođe, iz Povelje se može zaključiti da je odbijanje američkog uticaja na ovom prostoru jedan od glavnih faktičkih ciljeva država-članica organizacije, što se može dodati kao osnova povezivanja ovih zemalja u ŠOS. Način sprovođenja ekonomske politike u

4 Isto, čl. 4.

5 Isto, čl. 5.

6 Isto, čl. 6. i 7.

7 Isto, čl. 8., 9. i 10.

8 Isto, čl. 11.

9 U ODKB-u i ZND-u tu ulogu ima samo Ruska Federacija, dok u drugim organizacijama van Evroazije, kao što je NATO, Sjedinjene Američke Države imaju glavnu ulogu.

ovom regionu postepeno remeti ciljeve i interese svake američke administracije.

ŠOS u posljednjim godinama nailazi na pozitivne stavove mnogih država, koje iskazuju želju da postanu članovi iste. Dvije države imaju status posmatrača: Avganistan i Mongolija.¹⁰ U septembru 2021. godine ŠOS je odobrio pokretanje procedure za prijem Islamske Republike Iran u punopravno članstvo, što se i desilo u julu 2023. godine, kada je iranski parlament odobrio članstvo ove države. Ubrzo za Iranom, i Bjelorusija je podnijela zahtjev za punopravno članstvo, a postala punopravni član tokom 2024. godine. Niz država je izrazio želju tokom 2022. godine da uspostavi saradnju sa ŠOS-om. Iran je strateški važna država, s obzirom na svoj geografski položaj u srcu evroazijskog prostora, sa kojeg može da bude jedan od glavnih aktera prema Kaspijskom basenu, Centralnoj Aziji ili Persijskom zalivu. Razlozi zbog kojih je okvir ŠOS-a podoban za Teheran mogu se sažeti kroz sljedeće političke faktore – su pridruživanje rastućem procesu regionalne integracije pod vođstvom istoka, odgovara političkim stavovima i ambicijama Teherana, poboljšanje globalnog statusa Irana i prelivanje pozitivnih efekata na Bliski istok (Кувекаловић-Стаматовић, 2019, стр. 169).

Organizacija priznaje status partnera u dijalogu, te u tom statusu ima nekoliko država kao što su Turska, Šri Lanka, Kambodža, Azerbejdžan, Nepal i Jermenija, a od 2022. godine u tom statusu su Egipat, Katar, Saudijska Arabija, Kuvajt, Maldivi, Mjanmar i Ujedinjeni Arapski Emirati, dok taj status čeka Bahrein. Kada se pogledaju ove države, jasno je da postoji interes država sa prostora Evroazije, Bliskog istoka i Jugoistočne Azije da se organizacija širi na ove prostore, posebno ako ove države u postepenom procesu postanu punopravne članice ŠOS-a. Velika ekspanzija ove organizacije dovela bi do uzbune u SAD, Evropskoj Uniji i NATO-u, s obzirom na to da se ona smatra konkurentskom organizacijom od strane tzv. „kolektivnog Zapada“.

Ako uzmemo u obzir da postoje i planovi, od 2014. godine, da se Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (ODKB) i ŠOS spoje u jedan vojnopolički savez, onda možemo sa pravom reći da postoji zabrinutost. SAD su 2005. godine iskazale želju da postanu posmatrač u ovoj organizaciji i njihovu aplikaciju su države-članice čvrsto odbile. Posebnu pažnju treba posvetiti izjavama lidera po pitanju trgovine u zemljama ŠOS-a koji imaju namjeru da se ona odvija u nekoj od valuta država-članica.¹¹

ŠOS je postala važna platforma za dijalog između velikih sila kao što su Kina, Rusija i Indija, ali i mehanizam za uticaj u Centralnoj Aziji. Iako nije vojni savez u formalnom smislu, saradnja u oblasti bezbjednosti je veoma visoka, koja uključuje i zajedničke vojne vježbe. Organizacija se posmatra kao alternativa zapadnim institucijama kao što su NATO i Evropska unija i nosilac je multipolarnog svijeta u razvoju. Kroz ovu organizaciju, Kina promovise inicijativu „Pojas i put“, dok Rusija koristi platformu za održavanje uticaja na postsovjetskom prostoru.

Ako govorimo o veličini ŠOS-a kroz geografsku ili demografsku prizmu, može se reći da se radi o velikoj organizaciji koja obuhvata skoro polovinu svijeta (oko 42%), te učestvuje sa oko 20% ukupnog svjetskog BDP-a.¹² Budućnost ove organizacije je stabilna, očekuje se da će u narednom periodu dobiti nove članice, jer ciljevi ove organizacije su mirnodopski, usmjereni na ekonomsku i trgovinsku saradnju, ali i postepena ulaganja u kreiranje bezbjednosti na tlu Evroazije, kao i u svijetu.

Geopolitički značaj ŠOS-a proizilazi iz njene sposobnosti da institucionalizuje saradnju između Kine i Rusije na prostoru Evroazije, pri čemu se ostvaruje sinergija kineskog

10 Status Avganistana je nejasan od dolaska talibana na vlast, jer se predstavnik talibana nije pojavljivao na samitima ŠOS-a, niti se organizacija izjasnila o statusu ove države.

11 Vidjeti više na: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/shanghai-cooperation-organization-summit-kicks-off-in-bishkek/1504148#> (pristupljeno 23. 3. 2025).

12 Vidjeti više na: <https://www.france24.com/en/live-news/20210918-iran-looks-east-after-china-led-bloc-oks-entry> (pristupljeno 23. 3. 2025).

ekonomskog uticaja i ruskog bezbjednosnog aparata. Ovakav model omogućava pojavu tzv. „evroazijskog realizma“, u kojem prioritet imaju stabilnost, državni suverenitet i asimetrični multilateralizam.

EVROAZIJSKA EKONOMSKA UNIJA

Evroazijska ekonomska unija – EEU (eng. *Eurasian Economic Union*) ekonomska je unija koju čini nekoliko država: Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Jermenija i Ruska Federacija. Unija je najrazvijenija organizacija na prostoru bivšeg Sovjetskog saveza u smislu ekonomskih integracija. EEU u aktuelnom obliku nije nastala 2014. godine, njeni korijeni sežu još od 1990-ih godina. Još tada su države Centralne Azije težile da uspostave međusobnu ekonomsku saradnju, da povećaju svoj BDP koji je skroz opao zbog raspada Sovjetskog Saveza.

Ideja o Evroazijskoj uniji je potekla od bivšeg predsjednika Kazahstana, Nursultana Nazarbajeva, u njegovom govoru na Moskovskom univerzitetu 1994. godine. Nazarbajev je tada spomenuo dvije komponente buduće Evroazijske unije: prva je duboka ekonomska integracija, a druga je odbrana, a što se ogleda u Organizaciji ugovora o kolektivnoj bezbjednosti – ODKB (Vinokurov, 2018, str. 2). Naredne godine su Ruska Federacija, Kazahstan i Bjelorusija potpisale ugovor o uspostavljanju carinskog saveza, prema kojem se ukidaju barijere za ekonomsku saradnju između tri države.

Rusija i Bjelorusija su još 1997. godine formirale Uniju Rusije i Bjelorusije, koja se može okarakterisati kao dodatak ekonomskoj integraciji tih prostora. Međutim, ugovori potpisivani tih godina nisu imali velikog uspjeha, tek 2000. godine su te tri države zajedno sa Kirgistanom i Tadžikistanom uspostavile Evroazijsku ekonomsku zajednicu, preteču Evroazijske ekonomske unije. I ta zajednica nije uspjela da funkcioniše u svom punom kapacitetu, zbog raznih bilateralnih ugovora između država-članica zajednice (Vinokurov, 2018, str. 4). Prava ideja i jaka želja za njenom realizacijom počinje 2011. godine, kada predsjednik Ruske Federacije Vladimir Putin poziva na novu regionalnu integraciju, nazivajući je „Evroazijska unija“.¹³

Iste godine su predsjednici Ruske Federacije, Kazahstana i Bjelorusije potpisali sporazum kojim se predviđa formiranje Evroazijske ekonomske unije do kraja 2015. godine, da bi u maju 2014. godine bio potpisan Ugovor o Evroazijskoj ekonomskoj uniji, koji je zvanično stupio na snagu 1. januara 2015. godine. Ugovor definiše principe djelovanja unije, kao što su poštovanje međunarodnog prava, suverenosti država i njihovog teritorijalnog integriteta, poštovanje različitog ustavnog uređenja drugih država-članica, obezbjeđivanje uzajamnih beneficija, jednakosti i nacionalnih interesa država-članica, kao i principa tržišta.¹⁴ Jermenija je postala članica EEU početkom januara 2015. godine, jer je naknadno 2014. godine potpisala pristupanje uniji, dok je Kirgistan postao član u avgustu 2015. godine. Unija ima četiri posmatrača, a to su Moldavija, Kuba, Iran i Uzbekistan. S druge strane, Republika Tadžikistan je u procesu pristupanja Uniji.¹⁵

Status posmatrača za Islamsku Republiku Iran predstavlja značajan geopolitički signal u pogledu tekućih procesa redefinisavanja globalnih procesa i intenziviranja evroazijskih integracija. Rusija i ostale članice Unije Iran smatraju važnim geoekonomskim i geopolitičkim partnerom, prije svega zbog njegovog geostrateškog položaja između Evroazije, Bliskog

13 <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-eurasian-idUSTRE7926ZD20111003> (pristupljeno 23. 3. 2025).

14 Sekcija II, čl. 3. Ugovora o Evroazijskoj ekonomskoj uniji. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/kaz_e/wtackkaz85_leg_1.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).

15 Tadžikistan još uvijek radi na usklađivanju zakonodavstva i ispunjavanju ostalih kriterijuma za članstvo u Evroazijskoj ekonomskoj uniji.

istoka i Indijskog okeana. Luka Čabahar, energetske resursi i tranzitni potencijal čine ga ključnim elementom inicijativa kao što je međunarodni koridor Sjever–Jug i šire prema mreži evroazijskih trgovinskih ruta. Ulazak Irana u EEU pokazuje da postoji zajednički interes u pravcu jačanja multilateralnog svjetskog poretka, te smanjivanja zapadnog uticaja i njegovih institucija kao što su MMF, SVIFT i Svjetska trgovinska organizacija. Iran želi sve veće i šire sveukupne odnose sa unijom, dok uniji omogućava da uđe na tržište Bliskog istoka, Persijskog zaliva i Jugoistočne Azije.¹⁶

Niz država nakon osnivanja EEU je zainteresovano za članstvo ili uspostavljanje zone slobodne trgovine sa zemljama EEU. Zona slobodne trgovine je uspostavljena sa državama kao što su Narodna Republika Kina, Egipat, Srbija, Singapur, Iran, Vijetnam i dr. S druge strane, države koje su zainteresovane za članstvo ili su izrazile želju da pristupe istom su Azerbejdžan, Tadžikistan, Sirija, Turska i Mongolija, dok niz država želi uspostaviti zonu slobodne trgovine: Ujedinjeni Arapski Emirati, Brazil, Čile, Ekvador, Indija, Izrael, Meksiko, Tunis i dr.

Ideja za stvaranje Evroazijske unije je realizovana po sistemu Evropske unije, to jest glavna srž stvaranja su bili stvaranje nadnacionalnih institucija sa dva osnovna cilja: zajednički ekonomski prostor i zajednička odbrambena politika (Knežević & Pavlović, 2014, str. 80). Pitanja suvereniteta, spoljopolitičkog djelovanja, ustavnog uređenja i sl. ostaju u nadležnosti država, što govori o tome da nisu postojale ideje o kreiranju određenog oblika zajedničke države već prvenstveno ekonomske i odbrambene integracije ovih država bivšeg Sovjetskog Saveza.

Organizaciona struktura Evroazijske ekonomske unije je manje-više ustrojena kao Evropska unija, ali se i dalje radi na razvoju institucija kakve ima Evropska unija. Najviši organ EEU je Vrhovni evroazijski ekonomski savjet, koji čine šefovi država (ili premijera) država-članica. Vrhovni savjet se sastaje najmanje jednom godišnje, kao i vanredno, po zahtjevu bilo koje države-članice. Sastancima savjeta rukovodi predsjedavajući (jedan od šefova država-članica). Nadležnosti Savjeta su utvrđene Ugovorom o Evroazijskoj ekonomskoj uniji, a odluke se donose konsenzusom, te su obavezujuće za sve organe unije, kao i države-članice.¹⁷ S druge strane, Međuvladin savjet čine predsjednici vlada država-članica, koji se sastaju najmanje dva puta godišnje, čije se odluke takođe donose konsenzusom. Nadležnosti su utvrđene ugovorom. Evroazijska ekonomska komisija je jedini stalni regulatorni organ EEU, koja je kreirana po ugledu na Evropsku komisiju, i sastoji se od 10 ministara, na paritetnoj osnovi, na čelu sa predsjednikom komisije, te djeluje kao izvršni organ unije. Predsjednika komisije predlažu šefovi država-članica. Nadležnosti komisije su monetarna politika, makroekonomska politika, transport i infrastruktura i dr. Komisija se sastoji od savjeta i kolegijuma. Sjedište komisije je u Moskvi.¹⁸ Kao i Evropska unija, i ova unija ima Sud Evroazijske ekonomske unije, koji ima sudsku nadležnost prema ugovoru. Nadležnosti suda su utvrđene Statutom suda, koji je sastavni dio ugovora.¹⁹ Sjedište Suda je u Minsku (Republika Bjelorusija).

Pored mogućnosti punopravnog članstva u Uniji, važno je istaći da je Ugovorom o Evroazijskoj ekonomskoj uniji predviđen i status posmatrača u organizaciji, koji je regulisan članom 109. tog ugovora. U stavu 1. tog člana se kaže da bilo koja država ima pravo da podnese zahtjev predsjedavajućem Vrhovnog savjeta za sticanje statusa posmatrača

16 <https://www.tehrantimes.com/news/507955/Iran-gains-observer-status-in-Eurasian-Economic-Union> (pristupljeno 6. 8. 2025).

17 Sekcija III, čl. 10-13. Ugovora o Evroazijskoj ekonomskoj uniji. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/kaz_e/wtacckaz85_leg_1.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).

18 Isto, čl. 18, pri čemu se sve nadležnosti komisije navode u aneksu I na Ugovor o Evroazijskoj ekonomskoj uniji.

19 Aneks II na Ugovor o Evroazijskoj ekonomskoj uniji.

pri Uniji.²⁰ Status posmatrača pri Evroazijskoj ekonomskoj uniji predstavlja odgovarajuću formu saradnje sa Unijom i omogućava državama da učestvuju u radu institucija Unije bez obaveznog punopravnog članstva. Taj status služi kao instrument političkog približavanja i procjene mogućnosti za dublju ekonomsku integraciju u budućnosti.

Evroazijska ekonomska unija se često posmatra kao instrument ruskog uticaja na post-sovjetskom prostoru, dok neke od njenih članica nastoje da balansiraju odnose između Rusije, Kine i EU. Rusija je još od raspada Sovjetskog saveza težila da institucionalizuje postsovjetski prostor, a to je joj je uspjelo tek osnivanjem EEU. Unija predstavlja odgovor na širenje Evropske unije i NATO ka istoku, pokušaj izgradnje alternativnog bloka sa drugačijim vrijednostima i ekonomskim osnovama od zapadnog modela, ali i sredstvo za jačanje ekonomske zavisnosti manjih članica od Rusije (kroz energetiku, transport, migraciju radne snage i sl.). Evroazijska ekonomska unija predstavlja regionalnu, specijalizovanu i djelimično nadnacionalnu međuvladinu organizaciju.

Kroz Evroazijsku ekonomsku uniju, Rusija teži da obnovi model ekonomske međuzavisnosti koji joj omogućava uticaj bez striktno političke dominacije, a što je značajno u kontekstu sve većeg prisustva Kine u Centralnoj Aziji. Iz tog razloga, unija je geopolitičko sidro Moskve unutar fragmentiranijeg evroazijskog prostora.

Rusija vidi Evroazijsku ekonomsku uniju kao jedan od načina ispoljavanja svoje geopolitičke pozicije prema zapadnim državama, dok su druge članice motivisane pragmatičnim razlozima i traže načina da očuvaju autonomnu poziciju u odnosu na najveću državu Unije (Обреновић, 2019, стр. 299).

Geopolitički značaj Unije leži i u njenoj ulozi kao projekta geoekonomske integracije pod okriljem Rusije, ali i kao reakcije na globalne promjene u kojima se svijet udaljava od zapadne dominacije. Iako su njene institucije još uvijek u razvoju i integracija nije potpuna, Unija je važan faktor u oblikovanju regionalne ravnoteže moći u evroazijskom prostoru. Vjerovatno je da će se EEU suočiti sa preprekama tokom svog daljeg razvoja, ali neosporno je da nijedna druga multilateralna organizacija stvorena na postsovjetskom prostoru nije postigla veći stepen integracije (Јовић-Лазих & Лађевац, 2019, стр. 273).

Učešće Unije u svijetu je 3,2% ukupnog BDP-a, dok je industrijska proizvodnja na oko 105,3% (2023), a spoljna trgovina i razmjena sa trećim zemljama u 2021. godini je 988,2 biliona.²¹ Populacija koju unija obuhvata je oko 185 miliona stanovnika (2,3% svjetskog stanovništva), a nezaposlenost je na oko 4,2%, dok je na svjetskom nivou 5,3%.²² Iz svega navedenog proizilazi da EEU ima mogućnost za još veći ekonomski rast, a uz to i da postane glavna ekonomska organizacija na prostoru Evroazije, ali i svijeta, zbog čega se u narednim godinama očekuje da se uniji pridruži niz država kao punopravne članice.

ZAKLJUČAK

Šangajska organizacija za saradnju i Evroazijska ekonomska unija su međunarodne organizacije novijeg datuma, za razliku od već ustaljenih organizacija kao što su Evropska unija ili NATO. Obje organizacije djeluju na evroazijskom prostoru kroz vojno-politički i ekonomski aspekt, dok se po svojim ciljevima djelovanja razlikuju od drugih međunarodnih organizacija kao svojih konkurenata. Nepobitan je rast ovih organizacija i u smislu novih država-članica, širenja i ostvarivanja saradnje na prostorima Bliskog istoka, Jugoi-stočne Azije i šire, ali i u smislu sprovođenja svojih ciljeva.

U ŠOS-u lidrska uloga je podijeljena između Rusije i Kine, dok je u EEU ta uloga

20 Čl. 109. Ugovora o Evroazijskoj ekonomskoj uniji, vidjeti više na: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/kaz_e/wtacckaz85_leg_1.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).

21 Vidjeti više na: <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about> (pristupljeno 2. 9. 2025).

22 Vidjeti više na: <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about> (pristupljeno 2. 9. 2025).

primala Rusiji, kao nosiocu ekonomskih integracija na postsovjetskom prostoru. Uz druge međunarodne organizacije sa ovog prostora, formira se institucionalni koncept Evroazije. U bližoj budućnosti se očekuje ekspanzija obje organizacije, jer se one predstavljaju kao alternative tzv. „političkom Zapadu“ i čine oko 47% svjetskog stanovništva, a pogotovo što veliki broj država u svijetu želi da razvija odnose, posebno ekonomske, sa zemljama članicama ovih organizacija.

Evroazijske integracije posmatrane kroz prizmu ove dvije organizacije predstavljaju ne samo ekonomske i bezbjednosne procese već i pokušaj artikulisanja alternativnog i institucionalnog međunarodnog poretka.

LITERATURA

- Knežević, B., & Pavlović, S. (2014). Savremeni procesi evroazijskih integracija. *Međunarodna politika*, str. 76–97.
- Mijović, L. (2019). *Osnove međunarodnog javnog prava I dio*. Comesgrafika, Banjaluka.
- Vinokurov, E. (2018). *Introduction to Eurasian Economic Union*. Palgrave McMillan.
- Аврамов, С., & Крећа, М. (2008). *Међународно јавно право*. Правни Факултет Универзитета у Београду.
- Јовић-Лазих, А., & Лађевац, И. (2019). Блиско иностранство у интеграционим иницијативама Руске Федерације: Случај Евроазијске економске уније. У *Интеграциони процеси у Евроазији* (стр. 253–285). Институт за међународну политику и привреду.
- Кувекаловић-Стаматовић, Ј. (2019). Интеграциони пут Ирана на евроазијском простору. У *Интеграциони процеси у Евроазији* (стр. 163–187). Институт за међународну политику и привреду.
- Обреновић, С. (2019). Проширење Евроазијске економске уније – да ли је на реду политика проширења Евроазијске економске уније? У *Интеграциони процеси у Евроазији* (стр. 286–307). Институт за међународну политику и привреду.
- Поп-Лазих, И. (2019). Шангајска организација за сарадњу индикатор успона новог поретка на истоку. *Интеграциони процеси у Евроазији*, стр. 104–120.

INTERNET IZVORI

- Povelja Šangajske organizacije za saradnju – ŠOS.
https://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/manual/Doc.%20Manual/Listos%20para%20subir/ASIA/SHANGAI-ORG/charter_shanghai_cooperation_organization.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).
- Ugovor o Evroazijskoj ekonomskoj uniji. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/kaz_e/wtacckaz85_leg_1.pdf (pristupljeno 23. 3. 2025).
- Zvanična internet stranica Evroazijske ekonomske unije <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about> (pristupljeno 2. 9. 2025).
- Zvanična internet stranica Šangajske organizacije za saradnju <http://eng.sectesco.org/> (pristupljeno 23. 3. 2025).
- <https://www.france24.com/en/live-news/20210918-iran-looks-east-after-china-led-bloc-oksentry> (pristupljeno 23. 3. 2025).
- <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/shanghai-cooperation-organization-summit-kicks-off-in-bishkek/1504148#> (pristupljeno 23. 3. 2025).
- <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-eurasian-idUSTRE7926ZD20111003> (pristupljeno 23. 3. 2025).
- <https://www.tehrantimes.com/news/507955/Iran-gains-observer-status-in-Eurasian-Economic-Union> (pristupljeno 6. 8. 2025).

INSTITUTIONALIZATION OF EURASIAN INTEGRATIONS — SHANGHAI ORGANIZATION FOR COOPERATION AND EURASIAN ECONOMIC UNION

Author: LAZAR KARALIĆ

Email: lazar.karalic1@gmail.com

Faculty of Political Science, University of Banja Luka

Introduction: Contemporary international relations are increasingly undergoing a transition from a unipolar to a multipolar order in which the East, led by China and Russia, is building its own institutional and geopolitical mechanisms. In this context, the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and the Eurasian Economic Union (EEU) represent key instruments of new regionalism and cooperation in the Eurasian space.

Aim: The aim of the paper is to provide a brief analysis of the role of the SCO and the EEU in shaping the geopolitics of the East, with an emphasis on their institutional structure, strategic function, and impact on the redefinition of Eurasian space. In addition, the paper briefly discusses the basic concepts, origin, and development of international organizations as a theoretical framework for understanding the analyzed examples.

Materials and Methods: The paper relies on secondary sources: academic literature, official documents of organizations, analytical reports, and relevant scientific papers. The methods of content analysis, comparative analysis, and a synthetic approach were used in interpreting institutional and geopolitical aspects.

Results: The analysis shows that the SCO plays a primary role in security and political coordination in the region, while the EEU is a mechanism for economic integration under the Russian initiative. Both organizations have a significant role in strengthening regional cohesion and balancing influence, but at the same time, they represent complex systems that require continuous coordination and adjustment among their members.

Conclusion: The SCO and the EEU represent institutional reflections of the geopolitical ambitions of the East in the contemporary world order. Although not without limitations, these organizations play a significant role in establishing a new architecture of power in Eurasia and contribute to the strategic positioning of China and Russia as leading actors in the formation of a multipolar world.

Keywords: international organizations; Eurasia; Shanghai Organization for Cooperation; Eurasian Economic Union; international relations; geopolitics